

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора, професора кафедри адміністративно-правових дисциплін Інституту права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ, Заслуженого юриста України Ярмачі Христофора Петровича на дисертацію Явтушенка Андрія Михайловича на тему: «Кримінально-виконавчі засади забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі», подану до публічного захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 26 – Цивільна безпека за спеціальністю 262 – Правоохоронна діяльність.

Актуальність обраної теми. Однією з ключових проблем правоохоронної діяльності держави у теперішній час в Україні є щорічний високий рівень рецидивної злочинності, а військова агресія російської федерації проти нашої держави, яка розпочалась 24 лютого 2022 року та триває по сьогодні, не тільки поглибила рівень зазначеної проблематики, але й обумовила необхідність по новому підійти до її вирішення з урахуванням існуючих нормативно-правових можливостей, останніх змін внесених до Закону України «Про адміністративний нагляд за особами звільненими з місць позбавлення волі», ресурсів, що спрямовані на запобігання рецидивних злочинних проявів з боку осіб, звільнених з місць позбавлення волі. Як показують результати наукових досліджень, серед низки детермінант, які сприяють вчиненню рецидивних злочинів, особливе місце займає неналежне застосування запобіжних заходів, що стосуються встановлення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі. При цьому їх застосування до засуджених також має негативні тенденції до погіршення загального стану зазначеної діяльності, особливо на рівні кримінально-виконавчих засад. Так, не дивлячись на те, що щорічно на профілактичних обліках Національної поліції України перебувають тисячі, осіб, щодо яких судами встановлений адміністративний нагляд та осіб, які звільнялись з місць позбавлення волі і за формальними ознаками підпадали під дію відповідного законодавчого акту з цих питань застосування зазначеного виду державного примусу не дає

очікуваного позитивного результату у протидії рецидивній злочинності, особливо в умовах військової агресії російської федерації.

Крім цього, вказану проблему ускладнює й той факт, що останнім часом на законодавчому рівні в Україні закріплені нові суб'єкти кримінальних правопорушень (так звані колаборанти (ст. 111-1 КК) та пособники державі-агресору (ст. 111-2 КК), а також особи, які перешкоджають законній діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань (ст. 114-1 КК) та засуджені які у ході відбування кримінальних покарань постійно вчиняють спроби щодо дезорганізації роботи адміністрації УВП.

Отже, в наявності складна прикладна проблема, яка має бути вирішена і на науковому рівні, особливо в контексті забезпечення кримінально-виконавчих засад встановлення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі.

Вивчення наукової літератури показали, що вказаною проблематикою у різні часи незалежності в Україні займалися як фахівці адміністративного права, так і учені спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Зокрема, відповідно теоретико-прикладні засади з питань забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, створили такі учені з адміністративного права і процесу В.М. Гаращук, А. П. Головін, О. М. Литвинов, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюк, Ю. С. Назар, В. П. Чабан, Х. П. Ярмакі та ін. Натомість, серед науковців кримінально-правового спрямування аналогічною дослідницькою діяльністю займаються: І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, В. О. Гаценюк, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, М. М. Ключев, О. Г. Колб, Ю. Ю. Коломоєць, В. Я. Конопельський тощо. Проте, досі комплексних наукових розробок з означеної проблематики на доктринальному рівні не здійснено, що не тільки знижує ефективність запобіжної кримінально-виконавчої діяльності, але й негативно впливає на процес забезпечення правопорядку у сфері виконання покарань України, що свідчить про наявність актуальної та такої, що має теоретичне і практичне значення тема наукового дослідження. С це і стало

вирішальним при виборі об'єкта та предмета дослідження, а також визначення мети і завдань цієї наукової роботи.

З урахуванням викладеного актуальність та своєчасність дисертаційного дослідження Явтушенка Андрія Михайловича на тему: «Кримінально-правові засади забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі», подану до публічного захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право не викликає жодних сумнівів та є виправданою як з теоретичного, так і з практичного погляду.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони на 2023-2027 роки, схваленої Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 [79]; Національної стратегії з прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 [125]; Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р [88] та Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 року № 1153-р [238], а також відповідних планів Кабінету Міністрів України щодо забезпечення реалізації зазначених державних програм [204].

Тема дисертації затверджена Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ (протокол № 2 від 26 вересня 2023).

Метою *рецензованого дослідження автор обрав* розробку науково обґрунтованих заходів, спрямованих на удосконалення доктринальних, нормативно-правових і прикладних кримінально-виконавчих засад забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, шляхом усунення існуючих правових прогалин і колізій, з урахуванням позитивної зарубіжної практики і міжнародно-правових підходів з означеної проблематики дослідження.

Для досягнення вказаної мети автором сформульовано логічно побудовані завдання, вирішення яких дозволило йому дослідити всі проблемні питання кримінально-виконавчих засад забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі.

Об'єкт дослідження автором означено суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією кримінально-виконавчих засад забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, а **предметом** кримінально-виконавчі засади забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі. Архітектура наукового дослідження є обґрунтованою та збалансованою, що забезпечило можливість при вирішенні завдань поставлених перед собою у дослідженні дисертанту досягти бажаної мети, а читачу прослідкувати творчий задум дисертанта та оцінити його здобутки.

Методи дослідження репрезентовано системою загальнонаукових і спеціально-наукових методів, які обрано відповідно до теми цієї дисертації. При цьому методологічну основу зазначеної наукової розробки становить *діалектичний метод*, за допомогою якого здійснено з'ясування сутності та змісту, а також оцінювання сучасного стану і тенденцій реалізації кримінально-виконавчих засад забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі (усі розділи дисертації). Автор у процесі дослідження використовував методи: *аналізу та синтезу* (підрозділ 1.1.); *формально-логічний та догматичний* (підрозділ 1.2.); *порівняльно-правовий* (підрозділ 1.3.); *історико-правовий* (підрозділ 2.1.); *системно-структурний* (підрозділ 2.2.); *екстраполяції* (підрозділ 2.3.); *абстрагування* (підрозділ 3.1.); *моделювання* (підрозділ 3.2.); *статистичний* (вступ та всі підрозділи дисертації); *соціологічний метод* (усі розділи дисертації).

Емпіричну базу даної наукової розробки становлять відомості офіційної державної статистики [204]; Єдиного реєстру досудових розслідувань [192]; Єдиного державного реєстру судових рішень [195]; офіційна інформація Міністерства юстиції України [194] та Міністерства внутрішніх справ України

[193]; Офісу Генерального прокурора [196]; архівні матеріали ДКВС України за 1995-2025 роки про стан і тенденції реалізації кримінально-виконавчих засад забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі [191], а також результати анонімного опитування 876 осіб з числа персоналу органів та установ виконання покарань та стільки ж респондентів, які проходили службу в органах Національної поліції та навчались у вищих навчальних закладах, включаючи й систему МВС України, за спеціальністю 081 «Право» та 262 «Правоохоронна діяльність». (всього до вказаного виду дослідження було залучено 2628 осіб у 9 областях нашої держави та матеріали вивчення 237 кримінальних проваджень і адміністративних деліктів з означеної тематики наукового пошуку).

Достовірність і обґрунтованість наукових положень. Достовірність отриманих результатів та обґрунтованість сформульованих пропозицій підтверджується ґрунтовним опрацюванням дисертантом репрезентативної джерельної бази, яка налічує 276 найменувань. Науково-теоретичну основу дослідження становлять праці визнаних вітчизняних та зарубіжних правознавців, зокрема фахівців з адміністративного права, кримінального права та кримінологія; кримінально-виконавчого права, а також представників суміжних галузевих юридичних наук.

Нормативно-правове підґрунтя дослідження сформоване на основі аналізу Конституції України, базових законів у сфері запобігання рецидивної злочинності, зокрема Закону України «Про адміністративний нагляд за особами звільненими з місць позбавлення волі», Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу», Закону України «Про службу пробації», Закону України «Про Національну поліцію», інших законодавчих та підзаконних актів, а також міжнародних правових документів та актів зарубіжного законодавства.

Практичну складову дослідження забезпечують матеріали діяльності ДКВС України, УВП, Національної поліції та їх уповноважених підрозділів з питань підготовки, встановлення та здійснення адміністративного нагляду за

окремою категорією осіб звільнених з місць позбавлення волі; аналітичні звіти про результати їх функціонування; статистичні дані щодо ефективності застосування зазначеного виду державного примусу; соціологічні опитування; акти впровадження; пропозиції надіслані до органів державної влади різного рівня. Дані матеріали містяться у 16 додатках до дисертації (ст.247-312).

Обґрунтованість висновків та рекомендацій забезпечується їх логічним зв'язком з поставленими завданнями дослідження, системним аналізом теоретичних напрацювань та практичного досвіду, а також урахуванням сучасних викликів, пов'язаних з кримінально-правовими засадами забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі в умовах військової агресії російської федерації та прагненням України до вступу в Європейський союз.

Повнота викладу положень і висновків дисертації в опублікованих працях. Результати дисертаційного дослідження достатньо повно представлені в науковому доробку дисертанта, який налічує 16 публікацій. Структура публікацій включає: п'ять статей у наукових фахових виданнях України та одинадцять тез доповідей на конференціях.

Опубліковані праці забезпечують належну наукову апробацію основних положень дисертаційного дослідження та демонструють здатність автора до самостійного наукового пошуку і формулювання оригінальних висновків.

Висновки та рекомендації, представлені в дисертації, є результатом самостійної дослідницької роботи автора та характеризуються оригінальністю наукового підходу.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Явтушенка Андрія Михайловича відповідає критеріям, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, та Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення

разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Формальне оформлення дисертації узгоджується з вимогами щодо оформлення дисертацій, регламентованими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в Україні здійснено комплексне дисертаційне дослідження сучасних проблем, що пов'язані зі змістом кримінально-виконавчих засад забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі та розробці науково обґрунтованих концептуальних заходів, спрямованих на удосконалення правового механізму і підвищення ефективності кримінально-виконавчої та запобіжної діяльності з означеної тематики наукового пошуку.

Сформульовані автором положення, висновки і рекомендації мають важливе теоретичне і практичне значення:

- заслуговує підтримки з'ясування на теоретичному рівні зміст і сутність поняття «кримінально-виконавчі засади забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі», а також виведений його авторський варіант, під яким слід розуміти такий визначений на законодавчому та іншому нормативно-правовому рівні вид діяльності правоохоронних органів та установ виконання покарань, який пов'язаний зі створенням (гарантуванням) належних умов для виконання органами Національної поліції України спільно з іншими суб'єктами, залученими до цього процесу, рішень суддів щодо встановлення для певних категорій осіб, які звільняються з кримінально-виконавчих установ закритого типу і слідчих ізоляторів, даного виду державного примусу та відповідних правообмежень, а також для ефективного контролю за їх поведінкою з метою запобігання вчиненню ними нових кримінальних правопорушень.

- слушними та цінними є розроблені автором головні напрями удосконалення взаємодії органів та установ виконання покарань з питань, що

стосуються кримінально-виконавчих засад забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, які у виді проекту Закону України та порівняльної таблиці до нього спрямовані для використання у відповідних Комітетах Верховної Ради України (вих. № 2205-1 від 16.07.2024) (додатки З, К, Л);

- автором доведено, що громадський контроль має стати ключовим і невід'ємним елементом у змісті правового механізму реалізації кримінально-виконавчих засад забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, яке обумовлено як сучасними реформами у сфері виконання покарань і пробації України, так і принципами даного виду суспільно-державної діяльності, що визначені у чинному законодавстві України та загальновизнаних нормах міжнародного права, які стали частиною національної правової системи нашої держави;

- своєчасним та витребуваним є обґрунтування наукового підходу, відповідно до якого слід якісно видозмінити зміст сучасної політики у сфері запобігання та протидії злочинності в Україні, що дасть можливість підвищити рівень її впливу на формування кримінально-виконавчих засад забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, а також доведення, у зв'язку з цим, необхідність доповнення визначеного у законі переліку об'єктів даного державного примусу такими категоріями засуджених до позбавлення волі, що мають підвищену суспільну небезпеку та які відбувають покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України (ст. 111 КК); колабораційну діяльність (ст. 111-1 вказаного Кодексу); пособництва державі-агресору (ст. 111-2); шпигунства (ст. 114); перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-2)), а також засуджених за кримінальні правопорушення проти громадської безпеки (щодо особи, яка здійснює злочинний вплив або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі» (ст. ст. 255- 255-3

КК)), та засуджених за вчинення кримінальних правопорушень у складі організованих груп або злочинних організацій (ст. 28 КК).

Дискусійні положення та зауваження. Як і будь який твір виконаний на монографічному рівні і це дисертаційне дослідження не позбавлене дискусійних положень та заперечень.

1. На ст.41- 42 автор наголошує якщо застосувати для пізнання сутності вказаної проблематики відомий у науці аксіоматичний метод, який передбачає сприйняття низки тверджень без доказів [137, с. 41], то слід констатувати, що, не дивлячись на прийняття у 1996 році Конституції України [86], досі Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» не приведений у відповідність до Основного закону. У першу чергу, звертає на себе увагу той юридичний факт, що діяльність органів і УВП та Національної поліції з означених питань здійснюється не на підставі Конституції України (ч. 2 ст. 19, ч. 3 ст. 63, п. 14 ст. 92) позаяк він носить загальний і формальний характер та не передбачає ключових аспектів, що стосуються порядку встановлення та забезпечення вказаного державного примусу, а регулюється міжвідомчою Інструкцією, затвердженою спільним наказом МВС України та ДДУПВП ще у 2003 році [190]. Без сумніву, що таке правове регулювання не в повній мірі відповідає правовим реаліям, що склались в Україні на протязі 2004-2024 р. р., а тому теж має бути видозмінена і за суттю, і за змістом (ст.41- 42.) Погоджуючись загалом з цією позицією автора вважаю за недоцільне вносити зміни до міжвідомчої Інструкції Про організацію адміністративного нагляду за особами звільненнями з місць позбавлення волі, затвердженої спільним наказом МВС України та ДДУПВП ще у 2003 році, про які неодноразово йде мова у дослідженні, оскільки такі органи, як ДДУПВП (з 2004р.) та міліція (з 2015р.) не існують. Діючу Інструкцію необхідно скасувати, розробити нову та затвердити спільним наказом Мінюсту та МВС України із врахуванням змін внесених до чинного законодавства.

2. В останні роки, у відгуках та рецензіях, до змісту різного рівня дисертаційних досліджень часто-густо зверталась увага на низький рівень

використання статистичних даних та здійснених опитувань респондентів (або про їх відсутність) по досліджуваних проблемах правового регулювання та практичних результатів правоохоронної діяльності. У Андрія Михайловича навпаки, по всіх підрозділах використовувались статистичні дані, результати здійснених ним опитувань, що інколи заважало рецензенту прослідкувати творчий задум дисертанта та відповідну аргументацію.

3. Підтримуючи загалом всі пропозиції Андрія Михайловича, що до внесення змін до чинного законодавства у зазначеній сфері правоохоронної діяльності, які викладені у висновках по роботі, бажано було б здобувачу під час захисту дисертаційного дослідження обґрунтувати наступні пропозиції

Висновок 3.1. Доповнити Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» ст. 1-1 «Законодавство з питань адміністративного нагляду» наступного змісту: «Законодавство з питань адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, складаються з норм Конституції України, міжнародних договорів згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Закону та інших законодавчих актів, які регулюють зазначений вид правоохоронної діяльності». **Питання, чи треба це розуміти, що в Конституції України повинні міститись положення про адміністративний нагляд за звільненими з місць позбавлення волі?**

Висновок 4.2. Доповнити ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» частиною 2 наступного змісту:

«У випадках, передбачених у законі, перелік об'єктів адміністративного нагляду може бути розширений (звужений) з урахуванням суспільної небезпеки засуджених, які звільняються з кримінально-виконавчих установ закритого типу».

Питання, хто і яким чином на думку аспіранта уповноважений розширювати перелік об'єктів адміністративного нагляду?

Висновок 4.3. Доповнити ч. 1 ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» наступними пунктами, у яких визначити такі нові об'єкти вказаного державного примусу, а саме:

б) пунктом «л»: «засуджені за звернення до особи, яка завідомо для винного може здійснювати злочинний вплив, зокрема до особи, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі», з метою застосування нею такого впливу».

Потребує пояснення зміст викладеної пропозиції.

Зазначені зауваження носять переважно дискусійний характер і не применшують загальної високої позитивної оцінки здійсненого дисертантом наукового дослідження.

ВИСНОВОК

щодо відповідності дисертації вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами та доповненнями).

Дисертація Явтушенка Андрія Михайловича на тему: «Кримінально-правові засади забезпечення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі», подану до публічного захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 26 – Цивільна безпека за спеціальністю 262 – Правоохоронна діяльність є самостійною кваліфікованою науковою працею, виконаною на монографічному рівні. За своїм змістом, теоретичним рівнем та науковою новизною ця наукова праця відповідає вимогам, закріпленим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових

установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

За результатами публічного захисту Явтушенко Андрій Михайлович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 26 – Цивільна безпека за спеціальністю 262 – Правоохоронна діяльність.

Рецензент:

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри адміністративно-правових дисциплін

Інституту права та безпеки Одеського державного

університету внутрішніх справ,

Заслужений юрист України

Христофор ЯРМАКІ

Підпис Христофора ЯРМАКІ засвідчую: